

Asia: VN/1972/2020

Lausuntopyyntö luonnoksesta valtioneuvoston koulutuspoliittiseksi selonteoksi

Lausunnonantajan lausunto

Yleiset selontekoa koskevat kommentit

Koulutuspoliittisen selonteon luonnoksen teksti lähtee liikkeelle arvokkaasta ajatuksesta siitä, että merkityksellisen elämän edellytykset voidaan Suomessa luoda kaikille. Koulutuksellinen tasa-arvo ja sen saavutettavuus ovat puolustettavia asioita myös tulevaisuudessa.

Opetus- ja kulttuuriministeriön keskeiset ohjausvälineet ovat lainsäädäntö ja rahoitus sekä informaatio-ohjaus. Selontekoa konkretisoivaa toimintasuunnitelmaa laadittaessa on tärkeää kiinnittää huomiota erityisesti lainsäädännössä ja rahoituksessa tarvittaviin muutoksiin, jotta koulutusjärjestelmä toimisi kokonaisuutena hyvin ja jotta riittävän pitkä, tulevaisuuteen kurkottava kehittämisspektiivi tulisi huomioiduksi.

On todettava, että selonteko on kokonaisuutena epätasainen ja tarkastelee asioita vanhan koulutusmaailman tapaan edelleen liian siilomaisesti. Koulutusta on syytä uskaltaa tarkastella rohkeammin antamalla tilaa uudenalaisille toimenpiteille ja ratkaisuille. Tiedämme, että nyky-Suomikin pärjää kouluttamalla tulevaisuusorientoituneita monialaisia osaajia.

Kaikenikäisten suomalaisten osaamisen tasoa on kehitettävä. Sivistys ja tulevaisuustaidot ymmärretään nykyään kuuluviksi osaamisen kokonaisuuteen. Myös ammatti- ja yleissivistys lähentyvät koko ajan toisiaan.

Selonteon luonnoksessa todetaan, että ”väestömuutosten aiheuttamat paineet rahoituksen muutoksille ovat niin mittavat, että nykyinen rakenne ja tapa tuottaa koulutuspalveluita ei vastaisuudessa ole suuressa osassa Suomea mahdollinen.” Väestömuutokset vaikuttavat siis merkittävästi kuntien keskinäiseen eriytymiseen ja koulutuksen järjestämisen mahdollisuuksiin. Siksi

on erittäin tärkeää pitää väestömuutokset mielessä kaikessa päätöksenteossa niin valtakunnallisella kuin paikallisellakin tasolla.

Kommentit lukuun 2. Visio/tavoitetila – koulutus ja tutkimus kohti 2040-lukua

On hienoa, että suomalaisten koulutus- ja osaamistaso on maailman kärkeä. Tästä huolimatta on tärkeää huolehtia siitä, että kaikilla on mahdollisuus kehittää ja uudistaa osaamistaan elämän ja työuran eri vaiheissa riippumatta taustasta, työpaikasta tai elämäntilanteesta. Yhteiskunnan digitalisoituessa yhä nopeammalla tahdilla kaikenikäisten on pysyttävä kehityksen tahdissa mukana. Kansalaisopistojen rooli kansalaisten digitaitojen ja digirohkeuden kasvattamisessa on merkittävä.

Yhteisöllisellä lähiopetuksella on opistoissa kansalaisopistoissa tulevaisuudessakin vankka jalansijansa. Tämän lisäksi digitaalinen koulutustarjonta sekä oppimisalustat ja -ratkaisut mahdollistavat ajasta ja paikasta riippumattoman opiskelun myös heille, jotka eivät syystä tai toisesta pysty tai halua osallistua lähiopetukseen. Molempia opetustapoja tarvitaan tasa-arvon ja saavutettavuuden näkökulmasta. Verkko-opetuksen määrä kasvoi kansalaisopistoissa Opetushallituksen alustavan arvion mukaan 7 591 tunnista 141 761 tuntiin vuodesta 2019 vuoteen 2020. Digitaalisen toimintakulttuurin ja verkkopedagogiikan kehittämistä on jatkettava tiiviisti eri tahojen yhteistyönä.

Kansalaisopistojen liitto kannattaa lämpimästi selonteon tavoitetta vahvistaa koulutuksen ja tutkimuksen voimavaroja ja edistää näin kestävästä kasvusta, jonka pohjalta voidaan edelleen parantaa sivistys- ja hyvinvointipalveluiden laatua.

Kommentit lukuun 3.1 Varhaiskasvatus sekä esi- ja perusopetus

Lasten ja nuorten hyvinvoinnin polarisoituminen on nykyajan hälyttävä ilmiö. On tärkeää parantaa kaikin mahdollisin keinoin lasten ja nuorten hyvinvointia ja kaventaa oppimiseroja.

Taidekasvatusta sekä erilaisia taide- ja kulttuurisisältöjä tulee hyödyntää perusopetuksen tukena ja varhaiskasvatuksessa. Ne edistävät kaikkien lasten ja nuorten hyvinvointia. Luovien taitojen omaksuminen sekä kokemukset taiteista ja kulttuuriperinnöstä tukevat myös lasten ja nuorten identiteettiä ja ihmisenä kasvua.

Kommentit lukuun 3.2 Toinen aste

Yhteistyön eri koulutusmuotojen, -asteiden ja -alojen välillä tulee näkyä vahvemmin selonteon luonnoksessa. Opiskelijoiden henkilökohtaisten oppimispolkujen rakennettaessa eri oppilaitosmuotojen yhteistyötä pitäisi vahvistaa sekä lisätä hyväksilukua mm. vapaan sivistystyön

oppilaitosten kautta saavutetusta osaamisesta osaamisen tunnistamisen ja Koski-tietovarantoon vietyjen suoritusten kautta.

Kansalaisopistojen laaja toimintaverkosto tulee ottaa hyötykäyttöön kaikkialla Suomessa mm. yksittäisten kurssien ja opintomodulien opetuksen järjestämisessä. Toiminnalle tulee luoda selkeä yhteistoimintamalli ja varmistaa, että myös rahoitusta voidaan hyödyntää järkevästi yli erilaisten oppilaitosrajojen.

Toisen asteen oppilaitokset sijoittuvat nykyään yhä kauemmaksi yksittäisten opiskelijoiden kotipaikkakunnilta. Lisäämällä yhteistyötä paikallisten kansalaisopistojen ja yritysten kanssa yksittäisten opiskelijoiden opiskelumahdollisuudet ja opiskelumotivaatio lisääntyisivät huomattavasti. Jo olemassa olevia koulutusrakenteita hyödyntämällä tulisi myös säästöä kustannuksissa, ja työnantajat saisivat täsmäkoulutettua henkilöstöä töihin paikallisiin yrityksiinsä.

Kuten selonteon luonnoksessakin todetaan, ”nykyinen koulutustarjonta on osittain liian sidoksissa koulutusastekohtaiseen tutkintorakenteeseen”. Yhteistyötä pitää lisätä niin toisen asteen, perusopetuksen, korkeakoulujen kuin vapaan sivistystyön kesken.

Kommentit lukuun 3.3 Korkeakoulut

Kansalaisopistojen toimintamalli olisi oiva lisä kansallisen Koulutusviennin tiekarttaan 2020–2023.

Luonnoksessa todetaan, että ”tehokkaalla yhteistyöllä ja työnjaolla voidaan merkittävästi lisätä joustavia opiskelumahdollisuuksia”. Jos tämän halutaan koskevan myös avointa yliopistoa ja sen ulottamista lähiopetuksena kaikkialle Suomeen, asiaa koskevaa rahoitusta pitäisi pohtia yhdessä kansalaisopistokentän kanssa. Opetushallituksen Vipusen alustavat tilastotiedot vuodelta 2020 kertovat, että avoimen yliopiston osuus on pitkän trendin mukaisesti edelleen -15 % laskussa kansalaisopistoissa.

Kommentit lukuun 3.4 Tiede ja tutkittu tieto

Luonnoksessa todetaan, että ”tieteelliselle ajattelulle ja toiminnalle pohjautuva toimintamalli on aktiivisemmin tuotavissa tieteellisyyttä sinänsä korostamatta koko koulutuspolkuun varhaiskasvatuksesta alkaen”. Kansalaisopistojen liitto kannattaa tätä ajatusta.

Vapaan sivistystyön kokonaisrahoitusta ja sen kehitystä makrotasolla Suomessa ei tunneta, koska tieto sijaitsee pirstaleina eri puolilla. Sitä ei ole siis toistaiseksi kerätty yhteen. Rahoituksen näkökulmasta vapaan sivistystyön roolin ja aseman arviointi sivistyksen ja koulutuksen edistäjänä suhteessa muuhun koulutusjärjestelmään niin valtakunnallisella, alueellisella kuin kuntatasolla on

siksi haasteellista. Riittävän tietopohjan saamiseksi on tärkeää tarkastella toimialan kaikkia oppilaitosmuotoja sekä yhdessä että erikseen samoilla mittareilla.

Kommentit lukuun 3.5 Vapaa sivistystyö

Kansalaisopistojen liiton mielestä vapaata sivistystyötä koskevasta osuudesta selonteon luonnoksessa puuttuu kunnianhimoa ja rohkeutta. Toimintasuunnitelmaa konkretisoitaessa toimialaa on vielä mahdollista uudistaa.

Tekstissä on myös kaksi kohtaa, jotka eivät kunnolla aukea: sivulla 38 puhutaan vapaan sivistystyön koulutuksen kehittymisen kannalta tärkeänä siitä, että ylläpitäjien taloudellinen vakaus takaa joka tilanteessa laadukkaan koulutuksen ja sivulla 39 uusien koulutustehtävien liittämässä rahoituksen ennakoitavuuden periaate mahdollistaa pitkäjänteisen kehittämistyön.

Oppiminen on olennainen osa ihmisyyttä ja itsessään arvokas osa merkityksellisen elämän rakentamisessa. Elinikäisen oppimisen tulee näkyä koulutuspoliittisen ohjelmassa vahvempana jatkuvan oppimisen rinnalla. Vapaan sivistystyön koulutuksen arvo osaamisen ja hyvinvoinnin vahvistajana tulee tunnistaa näkyvämmiin. Omaehtoinen vapaan sivistystyön koulutus on olennaisen tärkeä osa kansansivistystä, sillä ihmisen hyvinvointi on edellytys osaamisen kehittämiseksi.

Hyvinvoinnin kokonaisvaltaista kehittämistä ja sen ymmärtämistä tarvitaan sekä koulutuksen että työuran näkökulmasta. Erityisesti mielenterveyden hyvinvointi on tänä päivänä kansakuntamme kehittymisen, eheyden ja aktiivisen kansalaisuuden kannalta olennainen tekijä. Kansalaisopistossa opiskelu kasvattaa tutkitusti osaamis-, terveys-, identiteetti- ja sosiaalista pääomaa. Kansalaisopistoilla on suuri merkitys erityisesti eläkeläisten aktivoijina ja yksinäisyyden ehkäisijöinä. Ikääntyvässä yhteiskunnassa vapaalla sivistystyöllä on tulevaisuudessa mahdollisuus olla entistä merkittävämmässä roolissa koko suomalaisen koulutuksen ja hyvinvoinnin edistämisen kentän kestävä tulevaisuuden rakentamisessa.

On varmistettava, että koulutuksen järjestämiselle ja yhteistyön toteuttamiselle eri tahojen kanssa ei muodostu lainsäädännöllisiä ja rahoituksellisia esteitä. Osaamisen tunnistaminen ja tunnustaminen vahvistaa eri koulutusmuotojen välistä yhteistyötä, mutta opintojen hyväksilukemisen ja opinnollistamisen toimeenpano vaatii myös eri koulutusmuodoille suunnattua koulutusta ja mallintamista. Työllistämisen edistämisen esimerkiksi osana kuntakokeiluja on luonteva osa kansalaisopistojen paikallista ja alueellista yhteistoimijuutta.

Kansalaisopistojen liitto kannattaa toimenpide-ehdotusta vapaan sivistystyön osaamiskokonaisuuksien mahdollisesta liittämisestä osaksi kansallista viitekehystä.

Kommentit lukuun 3.6 Jatkuva oppiminen – työuran aikainen oppiminen

Kansalaisopistojen opetus ulottuu Suomessa kaikkien kuntien alueelle. Kurssit ovat kaikille avoimia iästä ja koulutustaustasta riippumatta. Kansalaisopistot ovat vahvasti mukana toteuttamassa joulukuussa 2020 julkaistun Jatkuvan oppimisen tiekartan vapaalle sivistystyölle ehdottamia toimenpide-ehdotuksia.

Kansalaisopistojen liitto painottaa, että koulutuksen saavutettavuus edellyttää tiivistyvää yhteistyötä kaikilta tahoilta. Tarvitaan myös kannusteita koulutusmuodot ylittävään ja koulutuksen järjestäjien väliseen yhteistyöhön.

Osaaminen tulee voida tunnistaa ja tunnustaa myös muilla tavoin kuin oppilaitoksessa perinteisesti suoritettuina opintoina. Näin saadaan aikaan kokonaisvaltaisen oppimispolun suomalainen malli, jossa kaikki oppilaitosmuodot mahdollistavat opiskelijoiden yksilöllisen opinpolun lisäksi myös kustannustehokkaan mallin, joka tuottaa työelämässä tarvittavaa osaamista.

Kommentit lukuun 3.7 Opetus-, ohjaus- ja muu henkilöstö

Kansalaisopistoissa käytetään toiminnan kehittämiseen, uuden suunnitteluun ja yhteistyöverkostojen laajentamiseen vuosi vuodelta enemmän aikaa. Näkökulmaa on pitänyt laajentaa opetushenkilöstön lisäksi muuhun henkilöstöön samalla kun ammattitaitoisten opettajien ja muun henkilöstön saatavuudesta pitää huolehtia.

Aikuisten ohjauspalvelut muuttuvat yhä kiinteämmäksi osaksi kansalaisopistojen toimintaa osaamisen kehittämisen sekä jatkuvan ja elinikäisen oppimisen vahvistumisen myötä.

Kommentit lukuun 3.8 Taide- ja kulttuurikasvatus ja -opetus ja taiteen perusopetus

Harrastamisen Suomen mallia pilotoidaan parhaillaan. Pää tavoitteena on lasten ja nuorten hyvinvoinnin lisääminen mahdollistamalla jokaiselle lapselle ja nuorelle mieluisa ja maksuton harrastus koulupäivän yhteydessä. Kansalaisopistoilla on vuosien kokemus lasten harrastamisen toteuttajina. Tämän mallin kehittämisessä on tärkeää hyödyntää jo valmiita verkostoja ja malleja lasten ja nuorten hyvinvoinnin edistämiseksi koko Suomen alueella.

Taiteen perusopetuksen lainsäädäntöä, järjestelmää ja rahoitusta tulee kehittää joustavuutta ja saavutettavuutta tukevaan suuntaan. Eri taiteen alojen omat erityispiirteet ja tarpeet on tärkeää huomioida opetuksen toteuttamisessa. Rahoitus ei saa eikä voi sanella pedagogisia malleja. Rahoitusjärjestelmän tulee tukea opetuksen järjestäjien mahdollisuutta tehdä yhteistyötä ja joustavia ratkaisuja paikallisten ja alueellisten koulutustarpeiden mukaisesti.

Kommentit lukuun 3.9 Opintotuki

-

Kommentit lukuun 3.10 Ruotsinkielisen koulutuksen tilanne, tavoitteet ja toimenpiteet

On tärkeää, että OKM:ssä ja uudessa jatkuvan oppimisen organisaatiossa on virkamiehiä, jotka ymmärtävät ruotsinkielistä koulutusta ja ottavat siitä kokonaisvastuuta. Myös ruotsinkielisen kotouttamisen tuntemus on tärkeää.

Kansallisen arviointineuvoston tekemissä selvityksissä pitää olla riittävästi dataa myös ruotsinkielisistä oppilaitoksista. On myös huolehdittava siitä, että ruotsinkielisten koulutusten edustajat ovat mukana eri työryhmissä.

Ruotsinkielistä koulutusta pitää kehittää rinta rinnan suomenkielisen kanssa huomioiden kuitenkin samanaikaisesti sen erikoispiirteet.

Kommentit lukuun 3.11 Maahanmuuttajataustaisten oppiminen ja oppimispolut

Selonteon luonnoksessa puhutaan maahanmuuttajataustaisten oppilaiden tukemisesta. Tässä yhteydessä on tärkeää kiinnittää todella vahvaa huomiota kodin rooliin oppilaan tukena. Maahanmuuttajataustaisissa perheissä lapset eivät välttämättä saa minkäänlaista tukea koulunkäynnilleen. Sen vuoksi on äärimmäisen tärkeää panostaa aikuisten, etenkin kotivanhempien, lukutaidon koulutukseen ja suomalaisen yhteiskunnan tuntemuksen lisäämiseen.

Kansalaisopistojen liitto kiinnitti syksyn 2020 aikana eri lausunnoissa huomiota siihen, että koulutuksen kansallinen arviointikeskus Karvi julkaisi vapaan sivistystyön lukutaitokoulutuksen kahden vuoden pilottivaiheen arvioinnin ”Maahanmuuttajien koulutuspolut” elokuussa 2020 (<https://karvi.fi/vapaa-sivistystyo/maahanmuuttajien-koulutuspolut/>). Tässä arvioinnissa, johon osallistuivat niin maahanmuuttajien opettajat kuin koulutuksen järjestäjien edustajatkin vapaan sivistystyön eri oppilaitosmuodoista, nostetaan esille tärkeitä tuloksia ja suosituksia koulutuksen ja sen rahoituksen kehittämiseksi (<https://karvi.fi/ammattillinen-koulutus/teema-ja-jarjestelmaarvioinnit/maahanmuuttajien-koulutuspolut/>).

Moni aikuinen maahanmuuttaja aloittaa opiskelupolkunsa suomen kielen lukutaitokoulutuksessa. Siksi vapaan sivistystyön lukutaitokoulutus on tärkeä osa kotoutumisen kokonaisprosessia. On siis tärkeää kehittää ensin lukutaitokoulutuksesta kokonaisuutena mahdollisimman hyvin toimiva ja sille asetettuihin tavoitteisiin vastaava koulutusmalli. Kehittämistyön myötä tämän koulutuksen volyymeja tulisi myös lisätä todelliseen tarpeeseen vastaaviksi. Tällä tavalla voitaisiin edistää myös

selonteon luonnoksessa ehdotettua toimenpidettä ”maahanmuuttajille tarkoitettun vapaan sivistystyön lukutaitokoulutuksen riittävyys ja saatavuus molemmilla kansalliskielillä varmistetaan”.

Kuten Kuntaliittokin on todennut, lukutaitokoulutuksen rahoituksen tulee olla täysimääräistä siten, että se on mitoitettu todellisen opiskelijamäärän mukaan eri puolilla maata. Tähän tarkoitukseen varattu rahoitus on kuitenkin ollut mallin työryhmävaiheesta alkaen tarpeeseen nähden liian pieni, mikä puolestaan näkyy mallin toimimattomuutena.

Vapaan sivistystyön oppilaitokset toteuttavat usein myös aikuisten perusopetusta. Selonteossa ei ole riittävästi huomioitu aikuisten perusopetusta.

Nykyisen lukutaitokoulutuksen rahoituksen malli heijastuu osaavan opetushenkilöstön rekrytointiin ja myös täydennyskoulutukseen osallistumiseen. Kansalaisopistoissa toivotaan lisää päteviä erityisopettajia lukutaitokoulutusta toteuttaviin tiimeihin sekä opinto-ohjaus- ja opiskelijahuoltoresursseja, mutta pitkäaikaisten työsuhteiden tarjoaminen on erityisesti pienille järjestäjille ja pieniä tuntimääriä kokonaispotista saaville opistoille erittäin haasteellista. Henkilöstörakenne vaihtelee opistojen profiloitumisen ja koulutuksen järjestämisyolymin mukaisesti merkittävästi.

Noin puolet Karvin kyselyyn vastanneista opettajista oli saanut täydennyskoulutusta lukutaitokoulutuksessa opettamiseen. Tuntiopettajuus vaikuttaa opettajien täydennyskoulutushalukkuuteen ja osallistumismahdollisuuksiin. Oman osaamisen ja lukutaitokoulutuksen johdonmukaisen kehittämisen kannalta pitkäkestoiset työsuhteet mielletään tärkeiksi. Vakiinnuttamalla vapaan sivistystyön lukutaitokoulutus ja sen työsuhteet mahdollistettaisiin opettajien ja muun henkilöstön nykyistä pitkäjänteisempi sitoutuminen sekä mahdollisuudet kehittää ammatillista osaamista tavoitteellisesti. Jotta syntyy riittävää arviointiosaamista ja lukutaito-opetuksen edellyttämiä pedagogisia taitoja, opettajan työssä tulee olla jatkuvuutta ja aikaa toiminnan kehittämiseksi.

Kommentit lukuun 4. Koulutus- ja tutkimusjärjestelmän tilannekuva ja keskeiset muutostekijät. Pyydämme tarvittaessa kirjaamaan vain tiiviin yleisen lausunnon luvusta ja yksityiskohtaisesti vain tärkeimmät kommentoitavat tai mahdollisesti puuttuvat asiat

Kansalaisopistojen liitto painottaa, että koulutusta koskevaa lainsäädäntöä tulee jatkossa tarkastella niin, että se mahdollistaa eri tasojen välisen yhteistyön sekä joustavia ja monimuotoisia järjestämisen tapoja. Etätyöskentely on tullut osaksi monien työelämää ja opiskelua. Verkkokoulutuksia pitää kehittää yhteistyössä eri tahojen kanssa. Tähän työhön tarvitaan mukaan myös opetus- ja kulttuuriministeriö tai Opetushallitus.

Nuottanen Jaana
Kansalaisopistojen liitto KoL